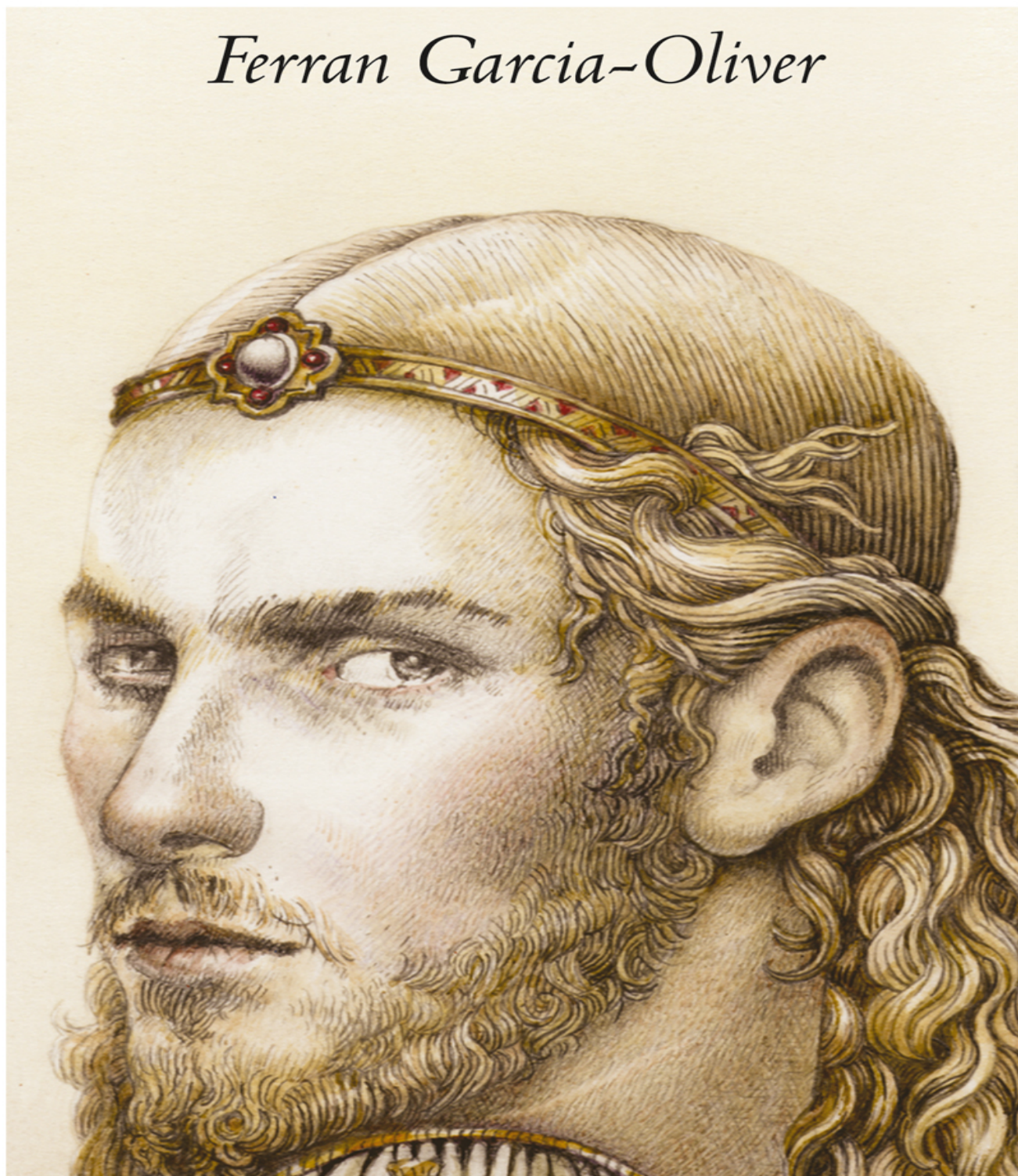


# AUSIAS MARC

*Ferran Garcia-Oliver*



**PUV**

# Ausias Marc

FERRAN GARCIA-OLIVER

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Aquesta publicació no pot ser reproduïda, ni totalment ni parcialment, ni enregistrada en, o transmesa per, un sistema de recuperació d'informació, en cap forma ni per cap mitjà, sia fotomecànic, fotoquímic, electrònic, per fotocòpia o per qualsevol altre, sense el permís previ de l'editorial.

© Ferran Garcia-Oliver, 2009

© De la present edició: Publicacions de la Universitat de València, 2009

Publicacions de la Universitat de València

<http://puv.uv.es>

[publicacions@uv.es](mailto:publicacions@uv.es)

Disseny de la coberta: Celso Hernández de la Figuera

Il·lustració de la coberta: *Ausias Marc*, de Manuel Boix (fragment).

De l'original del disc de Capella de Ministrers,

Carles Magraner: *Fantasiant. Música i poesia per a Ausiàs March*.

CDM © i P

ISBN: 978-84-370-7654-6

Realització ePub: [produccioneditorial.com](http://produccioneditorial.com)

# Sumari

Portada

Portada interior

Crèdits

Pròleg

1. Les armes fan los prous hòmens  
valer

L'ascens del llinatge

Dos cavallers, dos poetes: Jaume i  
Pere Marc

El pelegrí de Jerusalem

Sant Jeroni de Cotalba

2. Sí com l'hom ric que per son fill  
treballa

La vila de Gandia

La veu absent

Ausias Marc, «lo podrós»

### 3. Veles e vents

Jo he servit el rei de la Corona  
d'Aragó

La màscara de les paraules

Fecunda i perillosa mar

El senyor dels falcons

4. Jo són aquell de qui es deu hom  
complànyer

Elionor i Peirona

Doble vida

Mompalau, el ministrer

5. Escàs lloguer és dat a mon  
treball

Beniarjó

«Jo vull jurisdicció solament en los  
meus»

Marc, l'agricultor

6. Car tot assaig se causa d'esperar

Els Martorell

Vells plets, nous fracassos

Bona boda

Lluminosa València

7. Per destruir aquell qui l'ha  
desert

En la mort de Joan Escorna

Guerres privades

Delitós sojorn

«Aquest és qui del món se'n va»

8. Ma llengua té la vida e la mort

9. Apèndixs

Bibliografia seleccionada

Textos escollits

# *Pròleg*

## *Lo savi pren lo profit de sa cerca*

El llibre que teniu a les mans és una revisió del que vaig publicar l'any 1998, i que duia per títol *En la vida d'Ausiàs March*. En aquella avinentesa, la celebració del siscentè aniversari del naixement del poeta m'urgí a capbussar-me en els poemes i en la documentació d'arxiu que podien il·luminar les traces que el senyor de Beniarjó havia deixat per la vida. Però tot just un document exhumat poc abans per Jaume Chiner demostrava que en realitat Ausias Marc havia nascut l'any 1400 i no el 1397, tal com sempre s'havia suposat. Això no obstant, l'efemèride serví per estimular investigacions, reflexions i tot un seguit d'actes entorn de la figura del cavaller de la nissaga dels Marc. De nou, una altra data assenyalada, la del cinc-cents cinquanta anys de la seua mort, esdevinguda sense cap mena de dubte el 3 març de 1459, ha esperonat una mica de moviment recordatori, si bé escàs i gairebé com una inèrcia commemorativa sense entusiasme. Afortunadament, Ausias Marc no necessita de solemnitats oficials perquè investigadors i estudiosos no deixen mai de dialogar amb els seus poemes i que, com a clàssic rotund de la literatura catalana i universal, atraga maniobres editorials, adaptacions, traduccions, antologies i, no cal dir-ho, un devot públic lector.

Ara, doncs, gràcies a l'interès de Publicacions de la Universitat de València, se'm presentava l'oportunitat de tornar a fer circular la biografia que vaig confegir del poeta de Gandia i no l'he deixada escapar. Però, per comptes de reproduir el text exactament igual com va eixir llavors de la impremta o limitar-me a lleus retocs de maquillatge, he

procedit a una revisió en profunditat. Poques vegades se'ns permet de radiografiar escrupolosament els nostres propis treballs -i les nostres pròpies deficiències-, i més després d'haver transcorregut un interval de temps tan curt, i això s'ha d'agrair. L'estructura bàsicament roman inalterada, però la redacció interna ha sofert canvis substancials. Hi ha també passatges inalterats, i, per ser sincer, jo he estat el primer sorprès de la vigència formal i de fons de diverses parts del llibre, perquè acostume a obrar amb ull crític, començant per mi mateix. La relectura dels documents i la trobada de peces desconegudes han consentit desfer alguns malentesos i corregir errors consignats en altres biografies.

Hi ha una vella discussió erudita entorn del nom de fonts del nostre poeta i cavaller que semblava tancada definitivament. M'he vist obligat a reobrir-la, i ho dic amb recança, perquè pot pecar de bizantina, i mai no he estat un addicte de les discussions retorçudes i estèrils. En el llibre anterior, per prudència, vaig acatar la variant oxitònica «Ausiàs», però en aquesta ocasió he abraçat sense manies la paroxitònica d'«Ausias». Germà Colon defensà amb fermesa l'accentuació final i a ell devem al capdavant la canonització del nom Ausiàs. No és en aquest pròleg on correspon desplegar una semblant bateria de raonaments, tot i que ho hauré de fer en un altre lloc. En síntesi, Germà Colon argumentava que en terres valencianes ningú no va escriure mai un *Ausies* o *Auzies* que validaria la forma *Ausias*, i que, per consegüent, els partidaris de l'accentuació no oxitònica mancarien de l'únic argument vàlid. Doncs bé, en tots aquests darrers anys han aparegut -m'han aparegut- diverses evidències escrites amb la terminació «es», a banda de les que ja disposàvem. El més interessant és que de vegades reproduïen diàlegs, a càrrec de testimonis en processos de les corts locals del justícia. Dit d'una altra manera: certifiquen la distància existent entre la llengua codificada, a instàncies sobretot



de la Cancelleria reial, i la llengua parlada, més espontània i calcada dels hàbits fonètics quotidians, aquells que se sentien pels carrers i les places dels nostres pobles medievals. Un exemple només extret de *La vall de les sis mesquites*, un llibre publicat el 2003: a la Valldigna del trànsit del segle XV al XVI, terres immediates a Gandia i que Ausias segurament trepitjà, comptava amb un llaurador que matava les hores lliures amb la ballesta i el gos. En la paperassa oficial figura com Ausias Martí, però tothom el coneixia més aviat com a Osies, el caçador. Una prova així mateix que contradiu la suposició sostinguda per Germà Colon que el nom Ausias no hauria traspasat els cercles de la noblesa, el patriciat i els sectors benestants urbans. Les gents del camp, en la seua humilitat, imitaven els poderosos a la primera oportunitat que podien: en el menjar, en el vestir, en els pentinats o en els repertoris onomàstics amb què batejaven els fills i les filles.

El nom, no cal dir-ho, resultava una mica estrany i els notaris i escrivans dubtaven a l'hora de fixar-lo al pergamí o al paper. En llatí passava exactament igual que en català. Fins i tot en un mateix document, com es pot veure en l'apèndix final, i en textos referits al poeta i manufacturats per notaris valencians i encara més de Gandia, ara acudien a la formes *d'Ausianus* o *Ausiasius* i adés a la més pròxima al vulgar *d'Ausias*. Ara bé, quan calia posar-lo en acusatiu, genitiu o ablatiu tan enregistraven *Ausiasum*, *Ausiasii* o *Ausiaso* com *Ausiam*, *Ausie* o *Ausia* -indistintament amb «s» o «z», totes les variants-, però que en qualsevol cas també demostren clarament que el nom correcte és el d'Ausias i no d'Ausiàs, perquè en llatí resulta improcedent traslladar l'accent a l'última síl·laba d'*Ausiam*, *Ausie* o *Ausia*. A fi de comptes, l'eufonia, el ritme

intern i el sentit comú aconsellen llegir amb accentuació paroxitònica el vers: «jo sóc aquest que em dic Ausias Marc».

Ara i adés Marc roman gairebé exclusivament dins la xarxa erudita dels historiadors i les historiadores de la literatura. Gràcies a les seues indagacions els poemes marquians s'han més fet intel·ligibles, però els seus estudis a penes han traspassat el receptacle del poema per interrogar-se què hi ha, si és que hi ha res, enllà de la perícia formidable amb què Ausias enfilava decasíl·labs immarcesibles. A parer seu la biografia del cavaller seria prescindible per copsar el sentit dels versos o, a tot estirar, els esdeveniments que ritmen la seua vida serien monjoies que permetrien situar en una perspectiva cronològica els cent vint poemes que li han estat atribuïts. Quan acudeixen a la biografia és per confeir un preliminar i ràpidament oblidat aparador vistós, on llueix tan bé un pare com Pere Marc, el càrrec de falconer que exercí per a Alfons el Magnànim, la rancúnia que el separà del seu cunyat Joan Martorell o l'amistat amb un dama com Teresa d'Íxer. Tot plegat, però, no tindria cap derivació transcendental en el significat dels poemes. Aquesta desconfiança envers l'home contingent -del cavaller que acusa permanentment dificultats per ajustar la seua conducta als paràmetres dominants-, explica la displicència, quan no el desdeny, amb què va ser acollit pels especialistes de la literatura catalana medieval el meu llibre. Els més caritatius li han concedit un subsidiari valor divulgatiu, potser ignorant que, tot i el volgut caràcter d'assaig d'història cultural, o potser per això, estava manufacturat des dels pressupòsits més rigorosos i exigents de la història medieval. Fa la impressió que no consenten ingerències en els seus vedats de recerca.

Recentment Francesc J. Gómez i Josep Pujol, en l'antologia *Per haver d'amor vida*, gosen escriure: «Potser caldria agrair a la fortuna que els documents d'arxiu, en la seva eixutesa notarial, no ens donin gaires clarícies sobre la vida privada d'Ausiàs March, més enllà de la rutina dels casaments, dels fills naturals, de les trans- accions

econòmiques i d'algun plet judicial. L'escassetat de dades ens prevé de voler veure la biografia en la poesia, o d'explicar la poesia per la biografia». És una llàstima que una afirmació tan desafortunada entele un treball erudit, per altra banda excel·lent. Les operacions historiogràfiques, independentment de la seua naturalesa - literària, cultural, econòmica...- parteixen de l'acumulació de testimonis de tota índole, mai del seu refús. Jo sóc de l'opinió, en canvi, que és una desgràcia absoluta que la documentació senyorial, pública i privada, que van generar Ausias Marc i els seus s'haja perdut per sempre més. Llibres de comptes, inventaris de béns i propietats, la gestió de la justícia, quaderns de despeses, la correspondència..., cisellarien millor el personatge que nia en cada un dels seus versos. El que ha quedat -i, si bé és mira, es molt, després de tanta devastació de fonts històriques al llarg del temps-, és la punta d'un iceberg que quedarà per sempre ocult a la recerca.

Cada nova clarícia sobre Shakespeare, fins i tot el seu presumpte rostre pintat en un quadre que ha dormit segles en la paret d'una casolot anglès, és celebrat per la comunitat literària i cultural amb vol de campanes; per la senzilla raó que voldríem resoldre un enigma que ens burxa alguna cosa més que la simple curiositat. En aquest mateix sentit, la publicació de les cartes inèdites de Rimbaud han posat al descobert intimitats que no poden deixar de commoure en un home que semblava en fugida permanent de tot i de tots. I tanmateix, el 1898, s'adreça a sa mare i la seua germana per dir-los que «ahora que m'excuse per no escriure-us més sovint, aprofite per desitjar-vos un bon any 1890, una bona salut. Continue molt ocupat i em comporte el millor que en sóc capaç mentre m'avorresc molt, molt...». Totes les cultures -que és com dir totes les nacions-, en particular les més grans, es deleixen per «construir» les figures que les dignifiquen, i quan la realitat topa amb el buit documental, la mitificació -literària,

musical, cinematogràfica, llegendària- en fa la resta. A certs postulants de la cultura catalana, que ha de batallar dia sí dia també per sobreviure enmig d'altres més de fortes i devoradores, sembla que els va bé l'exercici de la «deconstrucció». Ausias Marc deu ser una joia massa valuosa com per traure-la de l'estoig del poema.

Sens dubte que amb la intranscendent felicitació nadalenca de Rimbaud a la família els seus poemes no guanyen ni perden res, però podem entendre millor l'home que els va compondre, que no és poc. Ens habilita un camí, en efecte, per acarar biografia i obra i tractar de veure-hi tant les imatges diàfanes com les deformacions, i encara altres imatges inesperades del qui va escriure precisament «jo és un altre». La poesia de Marc, com la de Rimbaud, no s'explica per la biografia, ni viceversa, però hi ha uns lligams que fan ambdues més entenedores. Tal vegada és en l'amor on hi ha més impostació, més convenció, més ficció de l'amant desesperat, més premisses d'un sistema literari del qual no pot escapar ni el mateix Ausias Marc, un poeta tan rabiosament original com ell. Però aquest cavaller del segle XV parla també de la mort, l'amistat, la lleialtat, els set pecats capitals, la justícia, la violència o els sabers mèdics. I, per bé que sotmès a la longitud implacable del vers amb cesura a la quarta, la sinceritat d'un jo atribolat pels temps que li tocà de viure acaba emergint per entre els filtres de la retòrica convencional. Ningú no gosaria vociferar l'exabrupte -perillós en aquella tardor gòtica de cristianisme triomfant i de ferotgia contra els dissidents- «catòlic só, mas la fe no m'escalfa» per demostrar només l'habilitat amb el decasíl·lab. Hi hem de reconèixer també la confessió d'un home conscient de les seues contradiccions, que tem les penes de l'infern perquè li falta coratge per a l'esmena i que, en posar per escrit les seues deficiències religioses, exorcitza les seues tribulacions més recòndites. Doncs bé, el seu testament no

és sinó la confirmació exacta d'aquesta tebiesa catòlica que el desassossegava.

Ni tampoc crec que un vers com «A temps he cor d'acer, de carn e fust» siga tan sols fruit d'una inspiració afortunada. Heus ací un d'aquells decasíl·labs perfectes, on no sobra ni falta res i que ha proporcionat una mena de guió a aquest llibre. Deu síl·labes d'una sonoritat rotunda, melodioses, que ressonen greument i profundament cada vegada que les llegim. Tres matèries, tres densitats, tres horitzons morals fixats en un ordre precís de jerarquies: acer, carn i fusta. Es tracta d'una imatge ternària ben arrelada a les mentalitats medievals i d'efectes seductors immediats sobre el lector o l'oient. En tan poques i monosil·làbiques paraules, excepte una, ens fem cabal de la personalitat voluble de qui les va concebre. Una volubilitat que, al capdavall, esbossa els contorns de la conducta i dels sentiments de la immensa majoria del gènere humà. Nosaltres, com Ausias, som en distintes proporcions animals orgullosos, sensuals i insensibles. Odiem, estimem, som incapaços de deixarnos anar pels sentiments de la tendresa o la compassió. L'odi du l'Ausias feudal a la violència ignominiosa; l'estima, a sublimar l'amor com pocs ho han fet mai per mitjà del vers, la insensibilitat, a ignorar el dolor dels altres que, per descomptat, se situaven per sota del seu rang social. Acer, carn, fusta, els tres substantius i les imatges que suggereixen són fascinants, triades de forma conscient per assajar la definició d'un mateix. Ausias pren esment de la seua pròpia inconstància, és a dir, de la seua pròpia imperfecció. Amb el poema tracta d'esmenar-se, de ser millor cavaller, millor amant, millor cristià, millor home. Mai no ho aconsegueix.

Ausias Marc, doncs, es presta també a les maniobres d'anàlisi social i cultural. És clar que convé saber si al final de la seua vida utilitzava rimes femenines, detectar els plagis literaris, esbrinar la tradició manuscrita, examinar la mètrica, comprovar l'ús dels senyals i les formes poètiques

o avaluar la importància de la cort reial per a la difusió de l'obra. Però convé situar-lo també en uns temps convulsius com són els de l'Europa de la primera meitat del segle XV, i en una geografia concreta, en particular la que va de València a Gandia i salta fins a Barcelona, d'on era originària la família. Si fa onze anys reclamava el caràcter de «temptativa» l'intent d'establir la biografia del plançó més singular dels Marc, ara no puc més que insistir en els mateixos termes. Massa silencis, una distància de sis segles d'oblits i la realitat de fonts avares i fragmentàries són un mur difícil de superar.

Atès que aquest llibre aspira a tenir un públic lector no circumscrit a l'àmbit de l'especialista, he eliminat l'aparell de notes. Un tria bibliogràfica mostra tots els deutes i manlleus que he pres d'altres autors. Els versos i fragments de poemes utilitzats procedeixen de l'edició de Joan Ferraté, mentre que els documents citats -la grafia dels quals he lleugerament modernitzat- poden consultar-se en les edicions de Jaume Chiner i Jesús Villalmanzo, malgrat que reclamen una nova publicació amb transcripcions més pulcres i rigoroses. Com a apèndix, jo n'he transcrit uns pocs i n'he afegit alguns de nous. Trobar documents inèdits no és cap mèrit especial: forma part del nostre ofici, però no deixa de ser una sort entropessar amb punts de llum en la fosca. La vida d'Ausias Marc és com aquelles explosions còsmiques del passat, de les quals percebem la traça pels raigs gamma que arriben a la Terra milions d'anys més tard. I a nosaltres ens competeix seguir-ne el rastre.

*Beniopa, Pasqua granada, 2009*

1

Les armes fan los prous hòmens  
valer

# L'ascens del llinatge

*L'home pel món no munta en gran valor sens haver béns, bondat, llinatge gran*

Aquests dos versos que dicta Ausias Marc són el compendi de la seua pròpia trajectòria familiar. Des de la perspectiva exclusivament literària, la singularitat del poeta és tan exacerbada, amb la ruptura enfront del passat que el precedeix, que sembla una mena de fortuna genètica, compartida amb un coetani i cunyat seu, Joanot Martorell. Però tant l'un com l'altre són producte del que les nissagues respectives van preparar prèviament, al llarg d'un itinerari de lenta ascensió en una societat minada per la competència i les travetes polítiques, no exemptes de violències contra l'adversari. Ausias es troba fins i tot amb avantpassats bregats en les llices poètiques, és a dir, amb una tradició domèstica, unes orientacions educatives, llibres i preceptors.

El segle que el separa del primer membre de la família que trenca l'anonimat dels subalterns, per accedir al primer pla de l'escenari social, descriu l'epopeia d'un èxit, que no és altre que el de l'aproximació progressiva cap al cercle dels dilectes del rei. Són pocs els qui, provenint del no res, ho aconsegueixen. Gairebé tots els qui reïxen és perquè han excel·lit en les armes. La guerra durant tota l'Edat Mitjana és el camí més dreturer cap a l'ennobliment, també el més perillós. D'altres hi accedeixen des dels graons superiors de l'estament urbà, després d'haver acumulat riqueses immenses com a mercaders incrustats en els circuits internacionals, els que uneixen els quatre cantons de la Mediterrània amb l'interior i nord europeu. I



encara hi ha els qui ascendeixen com a servidors de l'Estat. A aquests pertanyen els Marc.

Són temps feliços d'expansió territorial i mercantil de la Corona d'Aragó. La monarquia és al darrere de totes les iniciatives desplegades pel capital mercantil i les aventures militars. I això és possible perquè els diversos nivells de l'administració pública proporcionen una maduresa institucional, que va esborrant a poc a poc els trets rudimentaris i de tosquedat primigenis. L'Estat necessita cada vegada més professionals competents, a part els cortesans i domèstics que integren la casa reial. Tots ells perfilen un nucli d'influència política considerable, disputat per un seguit de famílies que aspiren a formar-ne part. A mesura que puguen graó a graó en el *cursus honorum* cap al cim, si cal per mitjà de conxorxes i agressions contra els qui s'interposen en el camí, esdevenen més i més rics, per tot el que suposa de possessió d'informacions, prestigi i, en definitiva, poder. El rei els necessita per reforçar els instruments de govern, però aquests professionals de l'administració al seu torn el necessiten per reafirmar el seu enaltiment, perquè la sort d'un llinatge depèn del favor del qui llueix la corona. Tot prové del monarca en última instància, càrrecs, prebendes, feus, senyorijs, jurisdiccions i fins les mateixes esposes, perquè les noces dels poderosos sempre tenen una dimensió pública i no poques vegades el rei, i la reina, s'hi han d'immiscir perquè les operacions matrimonials concloguen satisfactòriament.

Béns i capacitat personal successiva dels membres que integren un llinatge durant cent anys propicien, doncs, l'emergència d'un cavaller i un poeta com Ausias Marc. Ell és fruit, primer que res, de la seua pròpia ambició i del seu combat particular amb la vida, però també és el resultat d'una història familiar tocada per la bona fortuna. Amb tot, coneixem més aviat la superfície d'aquest itinerari que no les interioritats. La documentació, com la memòria, és terriblement selectiva, i ha romàs sobretot la més vistent,

aquella que marca les fites emblemàtiques de la singladura entre la Barcelona i la Gandia del segle XIV. Podem datar amb exactitud el dia del casament del cap del llinatge, però ignorem la llista de convidats a la boda, el que mengen i com se celebra la festa; és incontrovertible la instrucció dels cadells de la família, però desconeixem de quina manera i per quins mitjans assolien un conjunt de sabers que projecten alguns d'ells cap al virtuosisme poètic; les dones, amb els seus dots, sostenen l'edifici familiar, però deambulen com espectres sense veu. Aquestes i altres mancances són ineludibles per als segles medievals, hi havent pel mig tanta devastació d'arxius i desaparició de dipòsits documentals.

¿Fins on podem, per tant, recular en el temps? A la primeria de l'Edat Moderna, quan la puixança dels Marc era cosa del passat, però la fama literària d'un dels seus s'eixamplava gràcies a les traduccions de la seua obra, la família decidí compondre una genealogia. Les notícies reunides es coneixen amb el nom de *Llibre de la baronia*, i giren entorn de les peripècies matrimonials, les procreacions, les defuncions i altres esdeveniments íntims.  
Cap a 1911

Francesc de Bofarull, director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el pogué consultar, abans que els propietaris en vedaren la consulta. Gràcies a les seues indagacions detectem que gairebé tres-cents anys més tard la memòria dels Marc, materialitzada en una prova documental, amb prou feines va poder travessar el llindar del segle XIII. No van ser capaços, doncs, d'identificar un Pere Marc a qui Jaume I va concedir terres a la comarca de la Safor -sis hectàrees i mitja-, en agraïment per haver-li fet costat en la conquesta valenciana, ni tampoc el notari de Barcelona també anomenat Pere Marc, i que probablement és el mateix, que de tant en tant realitza tasques per a la casa reial.

En canvi, el *Llibre de la baronia* adjudica l'origen de l'ascensió familiar al també notari Pere Marc, a qui qualifica amb els significatius Pere el Prohom i Pere l'Antic, i que ara sabem que és fill de l'anterior i per això duïen el mateix nom i cognom. Entre 1298 i 1338 el seu itinerari laboral el du successivament de notari a escrivà reial, tresorer, mestre racional i conseller. Aquests quaranta anys corresponen als regnats de Jaume II, Alfons el Benigne i els inicis de Pere el Cerimoniós, quatre dècades joioses i de prosperitat, malgrat puntuals revessos. Les rompudes i les colonitzacions interiors fan prosperar l'agricultura i al seu torn asseguren la plètorà demogràfica; els mercaders basteixen un circuit i una xarxa de consolats arreu de la Mediterrània, gràcies a la manufactura tèxtil que treballa ja per a l'exportació; la noblesa per fi cedeix a la secular sedició i abraça la política expansiva de la corona, beneïda per l'Església, que com la llengua, la cultura i els triomfs mercantils enalteixen les virtuts de la «nació». Quan a Pere el Cerimoniós li anuncien que el penó oriflama oneja al «castell de Cetines», el Partenó, exclama cofoi a la seua *Crònica*, per tot el prestigi simbòlic que suposa per al seu reialme: «la més rica joia que al món sia».

L'ofici de Pere l'Antic el col·loca en una situació òptima per traure rendiment a les pulsions dinàmiques de l'Estat al qual serveix. No li reca de prestar al rei diners propis per a un viatge a Roma, per a comprar un cavall o per a les noces d'una infanta, i si cal també s'incorpora a una expedició militar, com ara la campanya sarda de 1323-1324. Tot plegat és una obligació que deriva del jurament de fidelitat i vassallatge, encara que les ajudes es traduïran més tard o més d'hora en copioses generositats. El rei dóna a mans plenes el que pren o, en el seu cas, conquereix mitjançant la força dels seus soldats.

El besavi d'Ausias, Pere l'Antic, dissenya les línies mestres per a la perdurabilitat del llinatge. Així es preocupa que el seu germà Berenguer obtinga el 1301 del

rei la rectoria de Sant Mateu, per a més endavant entrar en la possessió d'una canongia a la seu de València. Per a ben casar el seu fill Jaume amb Constança

Messeguer li fa a mans 100.000 sous, una quantitat fabulosa i que cap descendent del llinatge, almenys fins als temps d'Ausias, podrà mai més atènyer. Aquest Pere Marc és un home immensament ric. El numerari reunit pel funcionari eficient en la carrera de l'administració i les finances estatals, l'inverteix en l'augment del patrimoni immoble, amb adquisicions a l'Horta -Albalat i una alqueria de Torrent-, al delta del Llobregat i a les ciutats de València i Barcelona, més una heretat a Sardenya. Per damunt de tot cal remarcar la compra, a Jaume II, del castell i el senyoriu d'Eramprunyà per 120.000 sous, una altra suma imponent que il·lustra la fortuna reunida el 1323 per l'oficial de la cort, com també que la carrera en l'administració i finances estatals assegura impressionants acumulacions de capitals. Ara el mite de l'origen ja es pot vincular a unes terres pairals, l'Eramprunyà, clau per a la memòria familiar, el ressort primordial que perpètuament ha de restar en mans dels Marc. La resta de propietats poden ser objecte de transaccions, però mai l'Eramprunyà, perquè identifica la sort del llinatge.

Així, amb una cura exquisida, Pere l'Antic procedeix a repartir l'herència i les responsabilitats entre la progenitura nodrida que ha tingut amb dues esposes, Maria i Saurina. Les tres filles «ixen» fora de la casa a consagrar aliances: almenys una d'elles, Sibil·la, emparenta amb els Sant Vicenç, nobles amb propietats i senyoria al Maresme. A Pere, el major, li traspassa els dominis centrals i el treball a la cort, on el nomenen mestre racional; segueix els passos del pare i mostra un interès particular pel negoci del vi, amb inversions profitoses al seu celler de Sant Climent de Llobregat, un sector, el vinícola, que coneix una expansió extraordinària gràcies a l'empenta de gestors burgesos com ell. A Jaume li cedeix els dominis

meridionals, cosa que l'obliga a residir a València, on té un protagonisme destacat, com a jurat i conseller en diverses ocasions entre 1338 i 1347. Són anys de crisis frumentàries i d'agitació política que deriven el 1348 en la revolta ciutadana de la Unió, una protesta encapçalada per la ciutat de València contra l'autoritarisme de Pere el Cerimoniós, acusat de lesionar la legalitat foral i el tradicional pactisme que regula les relacions entre la corona i els seus súbdits. La fidelitat de Jaume al rei enmig de les turbulències li fan témer per la seua vida, però també les recompenses seran esplèndides, i més encara quan compta amb la protecció de la reina Elisenda de Montcada i de l'infant Pere de Ribagorça, als quals ha servit. A l'altre fill, Berenguer, com a l'oncle, li pertoca possiblement la mateixa canongia a la catedral de València. I és que la transmissió dels càrrecs eclesiàstics d'oncles a nebots era emprada, des de feia segles, per a la reafirmació del llinatge. Aquest Berenguer és qui institueix, al seu testament de febrer de 1341, la capellania de Sant Marc a la catedral de València, on havia de ser soterrat ell i altres membres de la família en el futur.

Gràcies, doncs, a les energies desplegades per Pere l'Antic, els Marc ja disposen d'un senyoriu extens, d'una «història» que té principi i d'un patrimoni antroponòmic, tan important en el pla simbòlic com el castell d'Eramprunyà o el *cognomen* «Marc». En la tria dels Pere, Jaume i Berenguer que duen els barons de la família cal veure-hi també la gratitud envers la casa reial, d'on els prové tanta riquesa i benaurança. Aquests noms apareixen al cap i a la fi com la millor garantia per a l'èxit.

Ja tan sols falta un títol per reblar l'enaltiment: el de la cavalleria. D'ençà de l'alba del mil·lenni aquesta condició havia concitat la fascinació del més gran al més humil, i en ella s'havien fos els valors primordials de la conducta social. El cristianisme la va posar al servei de la creu; l'ordre del món descansava en la seua tasca imprescindible

i la literatura havia fet dels seus components una mena de superhomes, tant que la noblesa mateixa va absorbir el que no designava originalment més que una categoria subalterna. Ser cavaller fou, durant la baixa Edat Mitjana, el valor social per excel·lència.

I la família l'ateny el 1360 en la persona de Jaume Marc I, el segon fill de Pere de l'Antic. Nou anys abans, però, havia concentrat en les seues mans tots els dominis arran la mort del seu germà Pere, el primogènit del qual era sordmut, un impediment inapel·lable que li barra l'accés als béns pairals. L'obtenció del senyoriu implica un procés judicial contra Pericó, el sordmut, resolt per mitjà d'un compromís arbitral l'estiu de 1351. Jaume, doncs, l'endemà de la mort del seu germà, ha invocat les lleis del llinatge que l'autoritzen, com a parent masculí més proper, a reclamar i obtenir l'herència familiar. No serà l'única vegada que una circumstància com aquesta es repetirà. El nou cap dels Marc, després de vendre Albalat a Berenguer de Codinacs, mestre racional del Cerimoniós, trasllada la residència a Barcelona, on es prepara per donar l'últim i definitiu pas.

Tot i que l'adobament com a cavaller li arriba a l'edat provecta de seixanta anys, l'important en aquestes alçades de la vida és la transmissió hereditària de la nova condició. El Cerimoniós, per descomptat, premia fidelitats: el suport que Jaume Marc I havia mostrat durant la guerra de la Unió de 1348 i la tramesa dels seus dos fills, Jaume i Pere, per ajudar-lo en la guerra contra Castella: «Vós havets bons fills, e han-nos servit en aquests afers que havem ab lo rei de Castella. E com nós siam certs que a ells plauria pujar en estament d'honor de cavalleria, mas volrien hi muntar per lo grau vostre, ço és, que vós la preséssets primer. E, jassia que vós siats honrat ciutadà e hajats honrada heretat, encara és molt pus honrat orde de cavalleria. E com vós aquest orde puscats sostenir e mantenir per l'heretat que havets del castell d'Alaprunyà, emperamor de ço, e per amor de vós e de vostres fills qui açò mereixets,

nós vos pregam que vullats prendre cavalleria nostra, com d'açò nos farets plaer».

Ni en una circumstància com aquesta cal la precipitació. Més que mai cal aferrar-se a la mesura, a la cautela, a unes regles cortesques que podrien ser espatllades per la grolleria d'un sí fatxenda i àvid de títols. En canvi, Jaume Marc, després d'agrair-li el guardó del qual es considera indigne, li respon que abans vol demanar el parer de la reina i de l'infant Pere, i, una vegada rebut el consell d'ambdós, li donarà la resposta definitiva. El cerimonial cavalleresc no vol presses. Pere de Ribagorça, amb l'hàbit de franciscà, deslliurat del senyoriu de Gandia, Dénia i Ribagorça, que ha traspassat al seu fill Alfons, no troba cap impediment per rebutjar la gràcia i el honor que el rei vol fer a la «casa» dels Marc; la reina fins es compromet a pagar-li els vestits que lluirà per a l'acte.

La investidura té lloc al monestir de Pedralbes el 7 de desembre de 1360, davant els llinatges més il·lustres del país, i d'altres dignes famílies «així ciutadans com cavallers, com altres persones... e moltes altres dones, així mullers de ciutadans com de cavallers». De seguida que Jaume Marc és adobat cavaller, no sense haver expressat de nou el seu agraïment, Pere el Cerimoniós pren la paraula i clou així l'acte solemne: «Mossèn en Jacme, los nostres predecessors donaren als vostres lo bé e el profit, e nós vos havem donada l'honor, per què, si a Déu plau, nós vos farem bé e gràcia e mercè en son cas e lloc».

El somni del ciutadà, cenyir l'espasa del cavaller, viure de les rendes sense necessitat d'embrutar-se les mans i ser convocat, quantes vegades siguen necessàries, per servir el rei amb el consell o les armes, s'ha fet realitat.

# Dos cavallers, dos poetes: Jaume i Pere Marc

*llinatge val aitant com és honrat*

En l'ascensió fulgurant dels Marc s'han conjuminat les ambicions, la perspiciàcia i les aptituds de Pere l'Antic a saber moure's en les aigües sempre agitades de la cort, amb les energies col·lectives de la societat sencera. El creixement arrossega tots els estaments, al llarg dels primers cinquanta anys del segle XIV, en un clima d'eufòria industrial, mercantil, agrari i constructiu que ja no es repetirà mai més, almenys amb la contundència i la generalització que abracen tots els territoris de la Corona. En aquesta efervescència de llarg abast els Marc salten de l'anonimat fins als nivells més alts de l'escenari social. Una autèntica gesta domèstica. Tanmateix, els temps alegres es vincen cap a la meitat de la centúria, precedits per puntuals però colpidores fams i caresties. L'anunci esfereïdor de la mutació ve de la mà de la pesta negra, que el 1348 devasta camps i ciutats. El pitjor de tot és que la «glànola», com l'anomenen els contemporanis, fa la impressió d'haver-se convertir en un mal endèmic, de manera que cíclicament ressurgeix i arremet contra poblacions debilitades per dietes irrisòries i escasses. La guerra amb Castella s'afegeix a les desgràcies i, precisament, els efectes desastrosos de les operacions bèl·liques se senten amb dramatisme al País Valencià, sobretot a les comarques al sud del Xúquer, on els Marc valencians han d'arrelar. Les tropes de Pedro el Cruel devasten la Safor, encerclen la vila de Gandia, l'arxiu del qual crema durant el setge, n'hi ha alqueries que es



despoblen, els moros trenquen els pactes de vassallatge que els lliga als senyors, els conreus retrocedeixen, els preus i els salaris es disparen. La represa s'allarga durant l'últim terç del segle. El país és jove encara i conserva forces per resistir les adversitats. Però la vida s'ha fet més dura.

La distància entre Barcelona i València és un entrebanc per a la gestió eficaç del senyoriu. Jaume Marc se'n fa cabal així que concentra en les seues mans totes les propietats catalanes i valencianes. Massa diners s'escolen entre les mans dels notaris, procuradors, advocats i col·lectors de les rendes. Fer pagar puntualment el pagès, el llogater, l'arrendatari o el parcer, com també evitar els fraus enginyosos que s'empesquen els uns i els altres, suposa sempre despeses i esforços supletoris de supervisió. Els temps adversos exigeixen una administració rigorosa, controls de les despeses, més severs atesa la progenitura prolífica que sorolla per casa: cinc fills i set filles ha dut al món amb les seues dues esposes Constança Messeguer i Bartomeua. Conscient dels problemes que genera el manteniment d'una administració unitària, Jaume Marc I preveu el mateix repartiment efectuat anys abans pel seu progenitor, Pere l'Antic, mitjançant l'adjudicació de béns i obligacions a cada un dels seus fills: Jaume, el major, hereta les possessions centrals; Pere, que naix cap a 1336 o 1337, accedeix als dominis valencians, mentre que a Berenguer li reserva la carrera eclesiàstica, i així arribarà a ser mestre de Montesa. Abans, l'etapa d'aprenentatge dels dos primers corre paral·lela durant bona part de la joventut, quan s'adscriuen a les companyies de cavallers que combaten la invasió castellana, una experiència punyent i emotiva que ambdós abocaran en les seues respectives obres poètiques.

A pesar que els codis del llinatge perduren, la mort del pare, els matrimonis respectius, les responsabilitats cíviques i els càrrecs polítics són circumstàncies que

individualitzen el destí de cada una de les branques de la família. Jaume Marc II ha de plantar cara ben prompte als primer símptomes del malestar agrari que va covant i que un segle més tard, el 1462, esclatarà en forma d'aixecament dels remences. La fidelitat a la corona no varia ni una polzada, com ho palesen els càrrecs d'uixer d'armes, conseller i diputat, des d'on procura, com a cap dels Marc, favors i suports per als altres germans col·locats pel pare fora de l'òrbita pairal: Francesc, el llicenciat en decrets i degà de la seu de València, Lleó, el mercader, i Arnau, el qual sembla que segueix les passes del seu germà Pere i s'instal·la a la vila de Gandia. Al senyor d'Eramprunyà l'aureola, a més, el conreu de les lletres, com ho palesa la creació el 1393 junt amb Lluís d'Averçó del consistori poètic de Barcelona per encàrrec del mateix rei Joan I.

Pere Marc, el pare d'Ausias, efectua el seu particular ascens a l'ombra protectora d'Alfons d'Aragó, més conegut com Alfons el Vell, nét de Jaume II i fill de l'infant Pere de Ribagorça, a qui tan fidelment havia servit el seu pare Jaume Marc I. Alfons és potser l'home més poderós de la Corona d'Aragó i dels més rics després del rei, com revelen els títols que arriba a retenir en les seues mans: senyor de Gandia, comte de Dénia i de Ribagorça, marquès de Villena i, des de 1399, duc de Gandia. De fet, la sort de Pere, pràcticament des de l'adolescència, s'identifica amb la del seu senyor, tres o quatre anys major que ell. Enrolat en la seua host, tots dos cauen presoners dels castellans a la batalla de Nájera el 3 d'abril de 1367. Pere Marc -Pericó, mentre és jove- es paga dels seus diners el rescat, recorrent fins i tot a un préstec, amb l'únic objectiu de negociar i aconseguir l'alliberament del seu senyor i companyó d'armes. L'acord inclou, fins a la satisfacció de la suma fabulosa pactada -150.000 dobles castellanques, uns 2.250.000 sous-, el lliurament dels dos fills d'Alfons el Vell com a hostatges: Alfons, el primogènit, als anglesos, i Pere

al comte de Foix. Per dur a bon port el pacte, Pericó, que ha entrat al servei d'Alfons el Vell, posa a prova tots els seus dots de diplomàtic, cosa que l'obliga en un parell d'ocasions a viatjar a Anglaterra, i així inaugura l'itinerari que almenys havia de fressar un altre insigne paísà seu vinculat per aliança a la família: Joanot Martorell.

Tot i la vida consagrada al servei de la casa ducal, Pere Marc no oblida mai els seus propis interessos i els del llinatge. Instal·lat a la vila de Gandia, Pere recull l'herència valenciana i la millora el 20 d'agost de 1376 amb l'adquisició, per 90.000 sous, de Beniarjó, que comprèn les alqueries de Pardines i Vernissa, l'heretat de l'Alfàs i les jovades de Na Maria, i, més tard, amb la compra del lloc del Verger, a la Marina Alta. Els contactes amb la parentela de Catalunya deu renovar-los periòdicament, ara amb els viatges i adés amb una segura correspondència que s'ha perdut. Al palau de Gandia acull temporalment la seua germana Violant, viuda de Bonafont de Vallbrera, a la qual representa el maig de 1389 com a procurador en la venda d'una casa en la parròquia de Sant Nicolau de València.

De tota manera, la primera obligació d'un Marc és assegurar la descendència i no ho tindrà gens fàcil. De Constança, la primera esposa, li sobreviu només Joan, l'únic fill que sabem amb certesa que tingué d'ella, el qual entra de ben jove al servei de la cort senyorial, continuant la tradició iniciada pel seu pare. L'afecte que demostra Alfons el Vell al fill del seu procurador general és materialitza, el 30 d'agost de 1386, en el donatiu de cinc mil sous barcelonesos en ajuda per al seu matrimoni amb Violant de Vilarig, una de les famílies nobiliàries més il·lustres de la vila, i sis anys després ostenta com a cavaller l'ofici de majordom del senyor de Gandia i comte de Dénia.

El buit provocat per la sobtada mort de Constança, cap a 1378, Pere l'omple sense tardança amb la signatura d'unes capitulacions matrimoniales. La candidata escollida és

Elionor, del llinatge dels Ripoll, senyors d'Alcàntera i protagonistes dels afers polítics de la capital, que hi ofereixen 40.000 sous de dot. Quan el notari en confegeix el corresponent document, el 2 de desembre de 1379, Pere passa de la quarantena, mentre que Elionor té menys de vint anys: «com la dita donzella na Leonor -resa un dels punts negociats en la carta dotal- sia menor de vint anys, major emperò de quinze, e per la dita menor edat no puixa fermar los presents capítols e pactes, emperò és convengut e concordat per les dites parts que•l seu consentiment, e lloament e aprovament faça e preste». Així, doncs, més que en el dot, Pere ha posat els ulls en una donzella jove, a qui dobla en edat, amb la confiança de ràpides maternitats. Però els embarassos o bé es compliquen amb el naixement d'una nena sordamuda, Peirona, o s'atarden en excés. Jaume ha nascut a la darrerria de 1395, perquè Joan, el primogènit, en confegir el seu testament el gener de 1396, que proporciona llum sobre la família, concedeix drets de successió, en efecte, «a Jacme Marc, frare meu, fill del dit honorable mossèn Pere Marc, pare meu, e l'honorable madona Leonor de Ripoll, en present muller sua, qui pocs dies ha és nat».

Si Joan Marc precedeix el seu pare en la disposició de les últimes voluntats és perquè aviat ha de posar-se en marxa cap a Jerusalem, amb el bastó de pelegrí. Cal, doncs, prendre totes les precaucions possibles i preparar el futur de les seues tres filles -Elionor, Violant i Aldonça-, del pòstum que porta al seu ventre madona Violant de Vilarig i, sobretot, del primogènit Pere el Jove. La mort havia dallat massa membres de la família i podia tornar a colpejar els plançons més joves. La intuïció de Joan no és gratuïta. En primer lloc, perquè el silenci posterior entorn del seu germanastre Jaume autoritza a pensar en una mort prematura; segonament, perquè el «prenys», anomenat Jofre, no superarà els primers mesos de vida, en tant com el 31 de juliol de 1396 el rector de l'església de Gandia rep

de mans de la mare el cos del nadó *in comandam ad sepeliendum de presenti in ecclesia dicte ville*, fins que es decidirà el lloc definitiu de la sepultura, probablement al convent de Sant Jeroni de Cotalba, i, finalment, perquè Pere el Jove, el seu fill major, morirà en plena joventut sense deixar descendència.

A Joan l'agullona la incertesa de l'avenir familiar, a causa de les visites reiterades de la mort a la casa dels Marc. És ben probable que li haja demanat al seu pare un últim acte de responsabilitat com a cap de la branca valenciana: la concepció d'un altre brot per aferrar encara més el futur. És per això que Joan preveu una altra hipotètica successió en «lo primer fill mascle naixedor del dit honorable mossèn Pere Marc, pare meu, e de la dita honorable madona Leonor de Ripoll, muller sua». Aquell 31 de gener de 1396, mossèn Pere Marc fregava els seixanta anys. El nou engendrament en una edat tan avançada deriva d'una obligació més que d'un desig. Aquest projecte de futur és Ausias Marc.

Mentrestant, l'activitat pública de Pere Marc es multiplica en tots els fronts. Durant quaranta anys exerceix el càrrec de procurador general d'Alfons el Vell, una font d'ingressos regulars -entre mil i cinc mil sous anuals, segons els anys- i de remuneracions extraordinàries. Un càrrec d'aquesta envergadura vol dir administrar cabals importants, arrendar els drets del senyoriu, dirigir obres, arbitrar compromisos, obtenir paus de bàndols enfrontats, fer d'ambaixador i de conseller en assumptes públics i privats del duc. La capital del regne busca la seua mediació en qüestions que concerneixen els seus veïns o la ciutat. En les missives que li fan arribar els jurats, s'adrecen a ell com «molt honorable e molt expert cavaller». El seu prestigi depassa de lluny l'àmbit local i la seua veu és escoltada i respectada a València, en particular quan participa en les corts del regne.

Només la vellesa el doblega. El 31 de març de 1412, Alfons el Jove confegeix el primer balanç positiu del servidor lleial, en el moment de confirmar-li sobre el senyoriu de Beniarjó els mateixos drets i jurisdicció que li va atorgar el seu pare, al qual acabava de succeir al capdavant del ducat: «com vós, mossèn Pere Marc, nostre general procurador, hajats antigament servit al dit senyor duc, de gloriosa memòria nostre pare, seguint aquell en tots los estrenus e bel·licosos feits, e siats estat pres ab lo dit senyor per lo príncep de Gales, escampant de vostra sang e despenent de vostre patrimoni en vostra reemçó». L'any següent, la vespra de Reis, la decisió de plegar ja ha estat presa. No pot més i les poques energies que li resten cal aplicar-les «en lo servei de Déu e lleixar los treballs corporals». És així que compareix de nou davant d'Alfons el Jove, voltat d'un cercle íntim de cavallers «e altres en multitud copiosa», per renunciar a l'ofici de procurador general que ha ostentat «per quaranta anys e plus». El duc aprofita l'avinentesa solemne per lloar-lo públicament, i li reconeix com «nos havets recitat en generalitat los bons, lleials e memorables serveis per vós incessament en los dits temps feits al senyor infant en Pere, nostre avi, al dit senyor duc, nostre pare, de lloable memòria, e a nós». Alfons el Jove, per altra part, accepta la súplica que li fa el vell mossèn Marc, la de tenir «per bé recomanats vós, madona vostra muller, fills e béns vostres e llurs».

Si públicament el balanç de Pere Marc és impecable, des de la perspectiva domèstica el balanç es presenta més aviat agredolç. La filla havia nascut sordamuda; la vellesa li diu que no veurà ferse un home l'Ausias, el jove hereu, ni com atenyerà la cavalleria ni amb qui es casarà, però sobretot havia perdut el primogènit Joan. Un colp dur del qual probablement mai no es va refer.